

Útijegyzet diák módra

Saffer Pál

Tanító, nevelő még sohasem voltam, tehát tanulmányi kirándulást sem vezettem soha.

Igy talán érthető lesz, hogy amikor kinyitottam az autóbusz ajtaját, és tizennégy gyermekszempár rámszegezett tekintetével találkoztam, kezdtem magam kényelmetlenül érezni; annyira nyílt kérdés volt a tizennégy tekintet, és én annyira nem tudtam rájuk mit válaszolni, hogy úgy éreztem magam, mint aki csalás bűnében vétkes.

Hogy mi volt a kérdés, azt abban a pillanatban valószínűleg egyikünk sem tudta volna megfogalmazni, de abban bizonyosak voltunk, hogy a válasz, amit én adhatok, nem az, amit ők várnak.

Az autóbusz előtt a szülők álltak indulásunkra várva. Hátha ők is érzik, hogy mi nem értjük egymást, és egyszerűen „tolvaj!”-t kiáltanak: megkérdezik, hogy miért és milyen jögon visszük el egy hétre gyerekeiket, ha tudjuk, hogy ki nem mondott kérdésekre úgysem adhatunk kielégítő választ.

Nem maradt más hátra, mint behúzódni a nagy autóbusz eldugott sarkába, magányosan, és hallgatni velük együtt, amit az útmenti világ mond, és amit ők a világnak válaszolnak.

Igy készültek ezek a jegyzetek.

Az ódon kalemegdáni várfalak között lassan, szinte kedvetlenül vonul a gyermekcsoport. Legtöbbjük már járt itt, nem is egyszer. Nem érdekes. Érzem, hogy ezt minden kertelés nélkül meg is mondanák, ha nem tekintenek ezt kezdetnek, bevezetőnek az igazi utazás előtt.

Amikor fölérünk, a Száva-torkolat látványa kissé fölélénkíti őket, de még inkább az, hogy az egyik fiú fényképezni kezd. És azt is érezni, hogy ebben nem maga a fényképezés az érdekes, hanem az, aki fényképez. Mert a többi fiúnak is van fényképezőgépe...

A lányok körülállják, hízelegnek neki, kérik. Ők is érzik, hogy ez nem olyan, mint a többi: elegáns, jól öltözött, udvarias és hűvös. Vagy nem is hűvös, inkább kiegyensúlyozott, magabiztos. Furcsa ennek a tizenöt éves leánykének az angolos spleenje, és azon gondolkodom, hogy vajon honnan szedte és mit jelent: külső máz csupán, vagy belső tartalom is? A kislányokat azonban szemmel láthatóan nem foglalkoztatják ezek a kérdések.

A Hadtörténeti Múzeum sétányain járunk.

— Itt nincs más, csak tankok és ágyúk? — kérdezi csaldódtan egy gyerek.

Meghökkenek, és úgy vélem: jogosan, mert ez a társaság egy pályázat nyertesiből verődött össze — a pályázat pedig a népi forradalom nevezetes eseményeit és helyeit tárgyalta. És ezek most azok, akik tudtak, akik jól feleltek...

Érzem, hogy most jönne az én szerepem, most kellene valamit mondanom nekik, de az iménti kérdés belém fojtja a szót. Egyszeriben sötét szakadékként érzem azt a huszonvalahány esztendő, ami elválaszt tőlük. Ők tizenöt évesek, én pedig...

De talán mégsem lehet ez az oka...

Hiszen én még ma is emlékszem a gyermekkoromban hallott első világháborús katonamesékre, olyan élénken, hogy különösebb megerőltetés nélkül tudom megkülönböztetni itt a múzeum sétányain a K. u. K. mozsarakat és tábori útegeket. Bennem a fehérkockás pajzs a lelőtt repülőgép farkán minden megerőltetés nélkül társul az usztasa vérengzések emlékével, és minden megerőltetés nélkül bukkan fel bennem egy fénykép, amelyet valaha talán a — *Tolnai Világlap* jában — láttam; és ennek alapján a gondolat, hogy Hitlerék nem nagyon kényeztették szövetségeseiket, mert lám, eladták nekik az elavult 1936-os vadászgépeket...

Engem ezek a roszdás vasak az idők kontinuitására emlékeztetnek. Lehetséges lenne, hogy ők valóban nem látnak itt mást, csak ócska, roszdás vasat?

Vagy talán nekik megvan magukban a maguk külön meséje erről az elzúgott forradalomról?

És ez bizonyára természetes. A forradalom szó ennek a nemzedéknek nem egészen azt jelenti, amit nekünk. Nekik a fegyveres harcon kívül sok minden egyébbet is jelent, amiből mi kimaradtunk, mert az évek elfutottak.

Az volt az érzésem, hogy jóindulatúan, megértő unalommal hallgatják a bármennyire is igaz, de kissé hiú mesénket a nagy esztendőkről, azzal a jóindulatú megértő mosollyal, amellyel mi is hallgattuk a régi öregeket, és amelytől már csak egy lépés a vállveregetés, hogy:

— Jól van, jól van, az akkor volt, mi majd azért mégis a magunk módján csináljuk...

És az is volt az érzésem, hogy épp ezért nekünk nem szabadna botfűlünk-

nek maradnunk, és valahogy másképp kellene mesélnünk a mesénket, valahogy az ő életük ritmusára...

Ha a múzeumban meghökkenem, volt úgy, hogy egy kicsit szégyelltem is magam:

Amikor megérkeztünk éjjeli szállásunkra, a szünidei szövetség vadonatúj, fényűző szállodához hasonló otthonába, én a meghatottságig lelkesülten néztem a nemes vonalú, csupa üveg, csupa fény épületet, a szép szobákat, az üvegtől és nikkeltől csillogó ebédlőt, a sűrű-forgó és minden hangos szó nélkül szigorú fegyelmet és rendet tartó fiatalokat, akik itt, egy-két napra, átutazóban az ország minden tájáról összesereglettek; összehasonlítottam mindent a magam ifjúságával, és szerettem volna felkiáltani, hogy milyen szép, szerettem volna mindegyüküknek elmondani, szerettem volna megértetni velük a különbséget a között, ami volt, illetve, ami nem volt, és e között az üvegpalota között.

Azután láttam, hogy ők, minden megilletődés nélkül, egykedvűen birtokukba vették az üvegpalotát, mint akinek az ilyen a legtermészetesebb dolog a világon, valami, ami van, mint a víz és a levegő... És elkezdtem kételkedni a saját lelkesedésem őszinteségében, taglalni kezdem, hogy mennyi benne a lelkesedés és mennyi benne az újgazdag parvenü kérdésese — és hallgattam, mert attól féltem, hogyha beszélni kezdek, a fiatalok csak ezt az utóbbit érzik ki a szavamból.

S ha már a fiatalokról beszélek, róluk is szólnom kell, akikkel találkoztunk az úton, és akik hozzátartoznak ahhoz a világhoz, amelybe ilyen váratlanul és készületlenül csöppentem bele.

Szólni akarok mindenekelőtt Mijórról aki ott várt bennünket a belvárosi ifjúsági otthon előtt, mert nem „felejtette el” tíz nappal ezelőtt érkezett levelünket.

Ha most azt mondom, hogy ebből a szerény, kedves és csendes fiúból sugárzott az intelligencia, a magabiztos öntudat, a kiegyensúlyozottság és a jóindulat, akkor valaki azt felelhetné, hogy szílamokat szajkózok. Pedig így volt. Más kifejezést nem tudok rá találni.

Mert az, amit még elmondhatnék róla, csak annyi, hogy találkozásunk pillanatától kezdve többé nem vált el tőlünk, feltűnés és hangos szó nélkül elintézett mindent: élelmet, lakást a csoportnak, kirándulást és mozijegyet, és este, befejezésként összecsődítette az ifjúsági szervezetet, hogy tisztelutunkre műsoros esttel egybekötött táncot rendezzenek. De ezt tulajdonképpen nem látta senki, mert Mijo végig ott volt a fiatalokkal, együtt játszott velük társasjátékot, nevetett a tréfákon, és az sem zavarta különösebben, ha a fiatalok, róla megfeledkezve, olykor magyarrá terelték a szót, amit ő persze nem értett...

Csak egyszer láttam, hogy zavarba jött: este, az utolsó táncnál, amikor az egyik nagybacska lánnyal cédulát cserélt. Hogy mi volt a cédulákon, azt nem nehéz kitalálni: megadták egymásnak címüket, hogy levelezhessenek. De Mijónak még a füle is vörös lett belé. Amikor a búcsúzásnál meghívtuk, hogy látogasson el hozzánk, szabadkozott, hogy mostanában nem jöhet, mert az autóútra megy — mint egy ifjúsági brigád parancsnoka. De ezt már másoktól tudtuk meg.

Dragannal Kragujevácon találkoztunk. Mindenekelőtt bocsánatot kért, hogy nem állhatott nyomban rendelkezésünkre, mert ugyanakkor még egy vendég járt a városban — Tito.

— Nagy dolog ez! Tudják, hogy tíz esztendeje nem járt nálunk Tito elvtárs?

Azután elkezdődött az előadás: pontosan megtudtuk, hogy milyen ipari műhelyek működtek Kragujevácon valamikor, és mennyi volt a munkanélküli, megtudtuk azt is, hogy a kragujeváciak annak idején bizalmatlanul fogadták az autógyárat, mert:

„Ezeknek az embereknek már a dédapjuk is fegyverkovács volt, és el sem tudták képzelni, hogy ők holmi „fityókkal” szöszmötöljenek...”

Ezek után megismerkedtünk az autógyár kibővítésének terveivel, a kragujeváci lakásproblémával, a város vízellátásával és még annyi mindennel, hogy elsorolni is sok.

Számok, adatok röpködtek a levegőben, és amíg városáról beszélt, Dragan szeme úgy csillogott, hogy abból megérthettük: fel sem tételezi, hogy valakit ne érdekelnének ezek a részletek.

És igaza volt — titokban figyeltem a fiatalokat —, szinte megbűvölten hallgatták. Milyen jó is lesz — gondoltam — ennek a városnak, ha majd az ilyen Draganok kezébe kerül a kormánykerék.

Azután befejezte az előadást, és egyszerűen kedves, vidám házigazdává változott, velünk tartott egész nap, estefelé együtt mentünk bevásárolni vacsorához valót és cipelte a kenyereket, kijött velünk a šumaricai táborba, és nagy bocsánatkérések közepette, mert jobb elhelyezést nem biztosíthatott, együtt aludt velünk a nyári záportól nedves sátrak alatt.

Užicén Nikolának hívták, s hogy bennünket vezessen, otthagya a történelemlétkönyvet. Azt mondták, hogy az a szerelme. A város története. Fönn a Kadinjačán ezt be is bizonyította: szinte minden harcos helyét megmutatta a csataterén. Halkan beszélt, és mindig úgy, mintha személyesen is ott lett volna annak idején. Csak az egykori Nemzeti Bank föld alatti trezorjainál, ahol valamikor a partizán fegyvergyár volt, ott csuklott meg kissé a hangja. Az ő apja is ottvesztett a német diverzánssok által előidézt szörnyű föld alatti robbanásban.

Azután elbűcsűzött, ahogy jött, szerényen, szinte észrevétlenül, mintegy ellentétként a hangos, csákányoktól, szökalapácsoktól és motorzúgástól visszahangzó, megbolygatott méhkásra hasonlító városnak, ahol akkor, úgy látszott, kő kövön nem marad, mert készülnek az évforduló ünnepeire.

Sarajevóban Smail volt a neve, filozófiát és művészettörténetet tanul, szabad idejében szindarabot rendez, és addig nem hagyta nyugton a telefont, amíg fel nem hívott minden internátust, hogy bennünket elhelyezzen. Mert félreértés történt. Két nappal későbbre vártak bennünket.

És ekkor láttam valamit, ami a régi mozgalmi időkre emlékeztetett:

Az egyik otthonban volt hely, de nem volt ott az igazgató. A lakásán sem találta — elment valahova a városba. Következett egy rövid megbeszélés, és az ifjú aktivista húsz perc alatt hozta az igazgató névjegyét, rajta az írásos engedéllyel; hogy hol találták rá a két-százézeres nagyváros hangyabolyában,

arra jellemző volt, és az öregek felé kissé cspős a válasz;

— Tudtuk, hogy szereti a borocskát és a csevapcsicsát.

Közben tovább működött a telefon, és a végén Smail így szól:

— Két otthonban biztosítottunk nektek helyet. Nézzétek meg mind a kettőt, és amelyik jobban tetszik, ott aludjatok. Reggel nyolckor pedig két ifjú vár majd itt benneteket, hogy megmutassák a várost. Ne haragudjatok, de most mennem kell az autótúra induló brigádunk parancsnokságába. Megbeszélésre várnak.

Ennyit mondott és mosolygott.

Dobojban Pajónak hívták, és épp akkor érkezett vissza egy hosszabb útról. Levelünkről nem tudott semmit, de ez nem zavarta: tíz perc alatt megvolt a helyünk a hotelben, és további tíz perc múlva már másztunk felfelé a doboji várdombra, hogy onnan vessünk egy pillantást a lenyugvó nap sugaraiban fürdő, folyók ölelte városra, és meghallgassuk a sebtiben előke-rített ifjú költő és történész előadását...

A vacsoránál az étteremben a zenekar csárdást játszott, és Pajo melegen érdeklődött a magyar nyelv titkai iránt, miközben kibökte, hogy katonakorában — nem is olyan régen — milyen remek dinnyéket evett Kupuszinán. Természetesen, a zomboriak ettől kezdve földiként kezelték.

És reggel, indulás előtt, ő is ott volt az autóbuszban, mindenkitől külön-külön elbúcsúzott, és mosolygós arccal további szerencsés, kellemes utazást kívánt...

Sorolhatnám őket még tovább is, hiszen sokan voltak, akikkel megismerkedtünk, akik fáradoztak körülöttünk, de azt hiszem, ahhoz, hogy megbizonyítsam a felfedezést, ennyi is elég.

A felfedezés pedig annyi, hogy ezek a fiatalok külön világot képviselnek. Műveltebb, józanabb, fegyelmezettebb,

dolgosabb, öntudatosabb világot, mint a miénk.

Valaki talán csodálkozni fog azon, hogy ezt felfedezésnek tekintem, és azt mondja majd, hogy felfedeztem a spanyolviasszt — hiszen ezt már évekkel ezelőtt megállapította mindenki privátim és nyilvánosan, de most — legalábbis ami engem illet — nem erről van szó.

Valamikor — szerbül és magyarul — előszeretettel olvastam útleírásokat. És aki azokat olvasta, az velem együtt bizonyára emlékszik arra is, hogy azokban az útleírásokban, különösen ha nagy népekről és fejlett országokról szóltak, a jámbor szerzők nem csekély oktató szándékkal leírták az ottani emberek minden jótulajdonosságát. Annyira leírták, hogy rossz tulajdonosságuk, fogyatékoságuk alig is maradt. Irigykedve olvastam akkoriban, hogy milyen művelt a francia, milyen szorgalmas és fegyelmezett a német, milyen praktikus az angol, és elkéseredetten gondoltam arra, amire a jámbor szerző — magyarul és szerbül — hazafias tapintatból legfeljebb csak célzott — arra, hogy belőlünk hiányzanak mindezek a hasznos tulajdonosságok.

De ezek a fiatalok műveltek és udvariasak, mint egy francia, szorgalmasabbak, mint száz német, mert pénztelenül, diákkonyhák sovány kosztján egymás után teszik le a vizsgákat, emellett autótutat építenek, az esztergápad mellől esti iskolába járnak, ifjúsági szervezetet vezetnek, és jut idejük szeretni a művészetet, és ha kell, még egy ilyen égből pottyant ifjúsági társaságot is elvezetnek.

Gyakorlatiasabbak az angolnál, mert nincsenek előítéleteik és nem ismernek megalkuvást, csak jót és rosszat, hasznosat és hasztalant ismernek, és ha valamit jónak látnak, azt habozás nélkül megteszik, ha valamire szükségük van, azt követelik — mert ők a „tulajdonosok.”

Ilyeneknek láttam őket ezen az úton, és állandóan arra gondoltam, hogy maholnap az ő kezükbe kerül a gyeplő.

Es ettől roppant jó kedvem lett. Anélkül, hogy a régi oktató írók módjára, az olvasó számára levontam volna a következtetést.